УДК 159.922.7:37.015.3
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.3.34

Кесьян Т. В.
молодший науковий співробітник лабораторії психології навчання імені І. О. Синиці Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України
ORCID: 0000-0003-2858-9526

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ДО ОПОРУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF SCHOOLCHILDREN'S RESILIENCE IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY: A STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL

У статті запропоновано теоретичний підхід до розуміння здатності школярів до опору в умовах невизначеності як інтегральної психологічної характеристики, що формується внаслідок системної взаємодії особистісних ресурсів. Потреба в такому дослідженні зумовлена сучасними соціальними викликами, пов'язаними з воєнними подіями, трансформацією освітнього середовища та зростанням психологічного навантаження на школярів. Теоретичний аналіз сучасних психологічних підходів показав, що поняття резильєнтності, життєстійкості, психологічної гнучкості, толерантності до невизначеності, самоефективності та локусу контролю відображають окремі аспекти адаптивного функціонування особистості, однак не забезпечують цілісного пояснення психологічних механізмів формування здатності школярів конструктивно діяти в умовах тривалої невизначеності.

Обґрунтовано, що здатність школярів до опору формується в результаті системної взаємодії психологічних чинників. До її провідних психологічних чинників належать резильєнтність, психологічну гнучкість, позитивне мислення, внутрішній локус контролю та позитивну самооцінку. Розкрито психологічний зміст кожного чинника, визначено його функціональну роль у забезпеченні адаптації, підтриманні психологічного благополуччя, розвитку активної суб'єктної позиції та особистісного розвитку школярів.

Результатом проведеного дослідження стала розроблена структурно-функціональна модель формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності, яка відображає системний характер взаємодії визначених психологічних чинників. Наукова новизна полягає в теоретичній концептуалізації здатності школярів до опору як інтегральної психологічної характеристики та розробленні структурно-функціональної моделі її формування.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання запропонованої моделі як теоретичної основи для подальших емпіричних досліджень, розроблення психодіагностичного інструментарію та програм психологічного супроводу школярів.

Ключові слова: здатність до опору, умови невизначеності, школярі, психологічні чинники, резильєнтність, психологічна гнучкість, позитивне мислення, внутрішній локус контролю, позитивна самооцінка, структурно-функціональна модель.

This article proposes a theoretical approach to understanding schoolchildren's resilience in conditions of uncertainty as an integral psychological characteristic that develops as a result of the systematic interaction of personal resources. The need for such research stems from contemporary social challenges linked to military events, the transformation of the educational environment and the increasing psychological strain on schoolchildren. A theoretical analysis of contemporary psychological approaches has shown that the concepts of resilience, psychological flexibility, tolerance of uncertainty, self-efficacy and locus of control reflect individual aspects of an individual's adaptive functioning, but do not provide a comprehensive explanation of the psychological mechanisms underlying the development of schoolchildren's ability to act constructively in conditions of prolonged uncertainty.

It has been demonstrated that schoolchildren's capacity for resilience is shaped by the systematic interaction of psychological factors. Its key psychological factors include resilience, psychological flexibility, positive thinking, an internal locus of control and positive self-esteem. The psychological significance of each factor is explored, and its functional role in ensuring adaptation, maintaining psychological well-being, fostering an active, proactive stance and promoting the personal development of schoolchildren is identified.

The research resulted in the development of a structural-functional model of the formation of schoolchildren's capacity for resilience in conditions of uncertainty, which reflects the systemic nature of the interaction between specific psychological factors. The scientific novelty lies in the theoretical conceptualisation of schoolchildren's resilience as an integral psychological characteristic and the development of a structural-functional model of its development.

The practical significance of this study lies in the possibility of using the proposed model as a theoretical basis for further empirical research, the development of psychodiagnostic tools, and programmes for the psychological support of schoolchildren.

Key words: resilience, conditions of uncertainty, school pupils, psychological factors, psychological flexibility, positive thinking, internal locus of control, positive self-esteem, structural-functional model.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, соціальні трансформації та зміни в освітньому середовищі істотно посилили рівень соціальної, економічної й психологічної невизначеності, у якій відбувається розвиток сучасних українських школярів. Постійна загроза безпеці, вимушене переміщення, дистанційне або змішане навчання, інформаційне перевантаження та переживання втрат створюють для школярів тривалі стресогенні умови, що актуалізують потребу в розвитку психологічних ресурсів, необхідних для ефективної адаптації та особистісного розвитку [1; 2].

У цих умовах особливого значення набуває розвиток здатності школярів до опору в умовах невизначеності. Ми розглядаємо її як інтегральну психологічну характеристику, що об'єднує взаємопов'язані особистісні ресурси й забезпечує ефективне функціонування особистості в мінливих життєвих обставинах [2]. На відміну від ситуативних способів реагування на стрес, вона відображає систему взаємопов'язаних особистісних ресурсів, яка забезпечує ефективне функціонування в мінливих життєвих обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання психологічної адаптації особистості до умов сучасних викликів активно розробляється у вітчизняній і зарубіжній психології. У межах цих досліджень найбільш ґрунтовно висвітлено феномени резильєнтності, життєстійкості, психологічної гнучкості, толерантності до невизначеності, копінг-стратегій та локусу контролю [3; 7; 9; 12; 15]. Водночас більшість досліджень аналізує зазначені психологічні ресурси переважно окремо, тоді як питання їхньої системної взаємодії у забезпеченні здатності школярів до опору в умовах невизначеності залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні психологічних чинників формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності та розробленні їх структурно-функціональної моделі.

Виклад основного матеріалу. Проблема функціонування особистості за умов невизначеності є однією з центральних у сучасних психологічних дослідженнях. Соціальні трансформації, цифровізація освіти, пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні суттєво змінили умови розвитку дітей і молоді, актуалізувавши необхідність пошуку психологічних ресурсів, що забезпечують не лише адаптацію до нових викликів, а й збереження активності, психологічного благополуччя та можливостей особистісного розвитку [1; 2].

Аналіз сучасних наукових праць свідчить про те, що здатність людини ефективно функціонувати в умовах соціальної нестабільності пояснюється низкою взаємопов'язаних психологічних феноменів, серед яких найбільш ґрунтовно досліджені резильєнтність, життєстійкість (hardiness), психологічна гнучкість, толерантність до невизначеності, самоефективність, внутрішній локус контролю, копінг-стратегії та особистісні ресурси [3; 4; 5; 6; 7; 9; 11; 13; 16; 17]. Кожне з цих понять відображає окремий аспект адаптації до несприятливих обставин, однак жодне з них саме по собі не дає цілісного уявлення про психологічні механізми, які забезпечують ефективне функціонування школярів в сучасних умовах.

Найбільш поширеним у сучасній психології є підхід, відповідно до якого центральним механізмом адаптації виступає *резильєнтність*, *що розглядається як динамічний процес успішного подолання несприятливих життєвих обставин із збереженням психологічного благополуччя та можливості подальшого розвитку* [3; 7; 12; 17]. Результати сучасних досліджень підтверджують її позитивний вплив на психічне здоров'я, емоційне благополуччя та ефективність подолання стресу, особливо в дітей і підлітків [9]. Проте умови, у яких сьогодні розвиваються українські школярі, пов'язані не лише з необхідністю відновлення після окремих кризових подій, а й із тривалим перебуванням у ситуації невизначеності, яка потребує здатності ефективно діяти в умовах постійної мінливості.

Близькою за змістом є концепція *життєстійкості (hardiness), яка пояснює успішне подолання труднощів через сформованість залученості, відчуття контролю та готовності сприймати складні життєві обставини як виклик, а не як загрозу* [5; 13; 14]. Разом із тим цей підхід переважно акцентує увагу на мотиваційно-ціннісних аспектах особистості й недостатньо враховує когнітивні та поведінкові механізми адаптації до тривалої невизначеності.

Не менш важливими є дослідження *психологічної гнучкості та толерантності до невизначеності*. *Психологічна гнучкість забезпечує здатність особистості змінювати способи мислення і поведінки відповідно до нових умов, зберігаючи при цьому ціннісні орієнтири та цілеспрямованість* [11; 15]. *Толерантність до невизначеності характеризує готовність людини сприймати неоднозначність, дефіцит інформації та непередбачуваність без надмірного зростання тривоги* [13; 16]. Однак і ці характеристики відображають лише окремі механізми адаптації.

У сучасній психології дедалі частіше використовується *ресурсний підхід*, відповідно до якого ефективність функціонування особистості визначається не окремими якостями, а їхньою системною взаємодією. У цьому контексті резильєнтність, психологічна гнучкість, позитивне мислення, внутрішній локус контролю, позитивна самооцінка та інші особистісні ресурси розглядаються як взаємопов'язані компоненти єдиної системи, що забезпечує адаптацію людини до складних життєвих обставин [6; 10].

На нашу думку, саме ресурсний підхід дає змогу найбільш повно пояснити психологічні механізми функціонування школярів у сучасному освітньому середовищі. У межах цього дослідження здатність до опору за умов невизначеності визначаємо як *інтегральне особистісне утворення*, що формується внаслідок системної взаємодії когнітивних, емоційно-вольових, мотиваційних і поведінкових ресурсів та забезпечує ефективну адаптацію, збереження психологічного благополуччя й особистісний розвиток за умов тривалої соціальної нестабільності.

Якщо резильєнтність насамперед характеризує здатність до відновлення після несприятливих подій, то здатність до опору охоплює ширший спектр психологічних процесів. Вона передбачає не лише збереження внутрішньої рівноваги, а й активне використання особистісних ресурсів для конструктивного прийняття рішень, підтримання навчальної мотивації, саморегуляції та продуктивної взаємодії із соціальним середовищем. Це створює передумови для подальшого особистісного розвитку навіть за тривалого впливу несприятливих чинників [1; 5; 13; 14].

Проведений теоретичний аналіз дав змогу запропонувати концептуальну модель, відповідно до якої здатність школярів до опору в умовах невизначеності формується внаслідок системної взаємодії п'яти взаємопов'язаних психологічних чинників: резильєнтності, психологічної гнучкості, позитивного мислення, внутрішнього локусу контролю та позитивної самооцінки. Кожен із них виконує власну функцію, однак лише їх поєднання забезпечує цілісне функціонування особистості в умовах тривалих змін.

Першим системоутворювальним компонентом запропонованої моделі є *резильєнтність*, яка забезпечує психологічну стійкість особистості в умовах несприятливих життєвих обставин. Резильєнтність розглядається не як статична риса, а як динамічний процес успішної адаптації, що дає змогу зберігати психічне благополуччя, відновлювати внутрішню рівновагу після стресових подій і підтримувати подальший особистісний розвиток. З огляду на це резильєнтність виступає фундаментом здатності школярів до опору в умовах сучасних викликів [6; 13; 16; 17].

Для українських школярів резильєнтність набуває особливого значення внаслідок тривалого впливу воєнних подій, змін освітнього середовища, вимушеного переміщення, порушення звичних соціальних зв'язків і постійного інформаційного навантаження. За таких умов важливим стає не лише відновлення після окремих кризових ситуацій, а й підтримання здатності до продуктивної навчальної діяльності, соціальної взаємодії та особистісного розвитку в умовах тривалої нестабільності [1; 6; 7].

У структурі резильєнтності виділяють *когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти*. *Когнітивний компонент* забезпечує реалістичне оцінювання ситуації, аналіз можливих способів розв'язання проблем і переосмислення негативного досвіду. *Емоційний компонент* пов'язаний зі здатністю регулювати власні переживання, підтримувати внутрішню рівновагу та зберігати позитивну перспективу навіть за складних обставин. *Поведінковий компонент* виявляється в активному використанні адаптивних стратегій подолання труднощів, готовності звертатися по підтримку та мобілізувати наявні ресурси [3; 17].

Дослідники наголошують, що резильєнтність формується не ізольовано, а в процесі взаємодії особистості із соціальним середовищем. Підтримувальні взаємини з батьками, педагогами й однолітками, психологічно безпечне освітнє середовище та позитивний досвід успішного подолання труднощів істотно підсилюють здатність школярів конструктивно реагувати на життєві виклики. Натомість дефіцит соціальної підтримки або хронічний стрес можуть обмежувати реалізацію цього ресурсу [6; 12].

Однак психологічна стійкість сама по собі ще не забезпечує ефективного функціонування особистості в умовах постійних змін. Навіть резильєнтна людина потребує здатності своєчасно перебудовувати способи мислення й поведінки відповідно до нових обставин. Тому наступним структурним компонентом запропонованої моделі є *психологічна гнучкість*.

Психологічна гнучкість характеризує здатність особистості змінювати способи мислення, емоційного реагування та поведінки відповідно до вимог ситуації, не втрачаючи власних ціннісних орієнтирів і життєвих цілей. Її сутність полягає не в пасивному пристосуванні до обставин, а у свідомому виборі найбільш оптимальної стратегії дій залежно від характеру змін [11; 15].

У контексті сучасної освіти психологічна гнучкість набуває особливого значення, оскільки школярі постійно стикаються зі змінами формату навчання, інформаційним перевантаженням, необхідністю швидкого прийняття рішень та адаптації до нових соціальних умов. За таких умов психологічна гнучкість дає змогу відмовлятися від неефективних моделей поведінки, переглядати попередній досвід і знаходити нові способи розв'язання навчальних та життєвих завдань.

У структурі психологічної гнучкості можна виокремити *когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти*. *Когнітивний проявляється* у здатності аналізувати ситуацію з різних позицій і знаходити альтернативні рішення. *Емоційний компонент* забезпечує прийняття власних переживань без їх заперечення чи уникнення. *Поведінковий компонент* виявляється у готовності змінювати звичні моделі діяльності, експериментувати з новими способами досягнення цілей та конструктивно реагувати на невизначеність [11; 15].

Психологічна гнучкість забезпечує здатність особистості адаптуватися до змін у реальному перебігу життєвих подій. Якщо резильєнтність підтримує внутрішню стійкість особистості, то психологічна гнучкість дає змогу ефективно використовувати цю стійкість у мінливих умовах, перетворюючи адаптацію на активний процес пошуку нових можливостей.

Проте успішна адаптація поведінки ще не гарантує конструктивної інтерпретації подій. Те, як школяр оцінює ситуацію, значною мірою визначає його емоційні реакції, подальшу поведінку та готовність долати труднощі. Саме тому наступним компонентом моделі є *позитивне мислення*.

У запропонованій моделі *позитивне мислення* виконує роль когнітивного механізму, що визначає спосіб інтерпретації життєвих подій і, відповідно, характер емоційного реагування та поведінки особистості. У науковій літературі позитивне мислення трактується не як безумовний оптимізм чи ігнорування труднощів, а як здатність реалістично оціню-

вати ситуацію, зберігаючи орієнтацію на пошук конструктивних рішень і віру у можливість подолання несприятливих обставин. Саме така когнітивна установка сприяє підтриманню психологічного благополуччя та активності особистості в умовах невизначеності [10].

В умовах тривалої соціальної нестабільності спосіб осмислення подій набуває особливого значення. Якщо невизначеність сприймається винятково як загроза, це підсилює тривожність, формує почуття безпорадності, знижує навчальну мотивацію та схильність до уникнення труднощів. Натомість конструктивна когнітивна інтерпретація дозволяє розглядати складні життєві обставини як такі, що можуть бути подолані завдяки власним зусиллям, підтримці соціального оточення й ефективному використанню особистісних ресурсів. Саме завдяки цьому позитивне мислення створює психологічні передумови для активної адаптації та продуктивної взаємодії з новими умовами [1; 10].

Структура позитивного мислення охоплює взаємопов'язані *когнітивний, емоційний і поведінковий аспекти*. *Когнітивний компонент* виявляється у здатності знаходити альтернативні способи розв'язання проблем, переосмислювати негативний досвід та концентрувати увагу не лише на труднощах, а й на можливостях розвитку. *Емоційний компонент* забезпечує підтримання оптимістичної перспективи, віри у власні сили та емоційної рівноваги. *Поведінковий компонент* проявляється у готовності діяти, зберігати наполегливість і відповідальність навіть за відсутності швидких позитивних результатів [1; 10].

Особливого значення позитивне мислення набуває у шкільному віці, коли формується система уявлень про себе, інших людей і навколишній світ. Саме в цей період закладаються когнітивні схеми, які визначають спосіб пояснення успіхів і невдач, очікування щодо майбутнього та рівень особистісних домагань. Такий стиль мислення сприяє розвитку навчальної мотивації, підвищує готовність долати труднощі й підтримує віру школярів у можливість успішного розв'язання складних життєвих ситуацій [1].

У структурі запропонованої моделі позитивне мислення виконує функцію когнітивного регулятора. Воно визначає, як саме особистість інтерпретує ситуацію невизначеності, а відтак значною мірою впливає на вибір подальших способів реагування. Однак навіть конструктивне осмислення життєвих обставин ще не забезпечує активної поведінки. Усвідомлення власних можливостей має супроводжуватися готовністю брати відповідальність за прийняті рішення та впливати на перебіг подій. Саме цю функцію у запропонованій моделі виконує *внутрішній локус контролю*.

Внутрішній локус контролю є одним із ключових психологічних чинників запропонованої моделі, оскільки виконує функцію механізму суб'єктної регуляції поведінки. Він відображає переконання особистості в тому, що результати її діяльності значною мірою залежать від власних рішень, зусиль і відповідальності, а не лише від зовнішніх обставин чи випадкових подій. Саме така позиція забезпечує активне ставлення до життєвих викликів і підтримує готовність діяти навіть за умов обмеженої визначеності [4; 5; 8].

Особливого значення внутрішній локус контролю набуває в умовах тривалих соціальних криз, коли людина об'єктивно стикається з численними неконтрольованими чинниками. Для сучасних школярів такими чинниками є воєнні загрози, зміни освітнього середовища, вимушене переміщення, порушення звичних соціальних зв'язків та інші прояви нестабільності. За цих умов важливо не стільки досягти повного контролю над зовнішніми подіями, скільки зберегти переконання у можливості керувати власними діями, навчальною діяльністю, емоційними реакціями та способами подолання труднощів [1; 6].

Механізм впливу внутрішнього локусу контролю полягає у формуванні суб'єктної позиції особистості. Школярі, які усвідомлюють власну відповідальність за результати діяльності, демонструють вищий рівень навчальної автономії, частіше виявляють ініціативу, активніше використовують доступні ресурси та наполегливіше досягають поставлених цілей. Отже, внутрішній локус контролю є важливою умовою розвитку саморегуляції, самоефективності та відповідального ставлення до власного розвитку [1; 5; 6].

Водночас внутрішній локус контролю не означає переконання, що людина здатна контролювати абсолютно всі обставини свого життя. Навпаки, його психологічна цінність полягає у здатності розрізняти те, що залежить від власних зусиль, і те, що перебуває поза межами особистого впливу. Такий підхід сприяє прийняттю більш реалістичних рішень, знижує ризик розвитку безпорадності та підтримує психологічну стійкість у ситуаціях тривалої невизначеності [1; 5; 6].

У структурі моделі внутрішній локус контролю поєднує когнітивну оцінку ситуації з її поведінковою реалізацією. Якщо позитивне мислення визначає спосіб інтерпретації подій, то саме внутрішній локус контролю спонукає особистість діяти, приймати відповідальність за власний вибір і реалізовувати конструктивні стратегії подолання труднощів. Проте ефективність такої активності значною мірою залежить від того, наскільки людина довіряє власним можливостям і сприймає себе як здатну впоратися з життєвими викликами. Логічним завершенням запропонованої моделі виступає *позитивна самооцінка.*

Серед визначених психологічних чинників *позитивна самооцінка* посідає особливе місце, оскільки забезпечує узгоджене функціонування інших компонентів моделі. Якщо резильєнтність, психологічна гнучкість, позитивне мислення та внутрішній локус контролю характеризують окремі механізми забезпечення здатності до опору, то позитивна самооцінка об'єднує їх у цілісну систему особистісних ресурсів [6].

У сучасній психології позитивна самооцінка розглядається як реалістичне, емоційно позитивне ставлення людини до власних можливостей, яке поєднує усвідомлення сильних сторін із прийняттям власних обмежень та орієнтацією на подальший розвиток. На

відміну від завищеної самооцінки, вона не ґрунтується на переоцінці власних можливостей або запереченні труднощів, а спирається на адекватне самосприйняття, досвід успішного подолання життєвих викликів і сформоване відчуття особистісної компетентності [6].

У шкільному віці позитивна самооцінка набуває особливого значення, оскільки саме в цей період формується Я-концепція, система особистісних цінностей та уявлення про власні можливості. Характер самооцінки істотно залежить від навчального досвіду, взаємин із педагогами, однолітками й батьками, а також від того, як дитина інтерпретує власні успіхи й невдачі. Досвід досягнення значущих цілей, підтримувальний соціальний зворотний зв'язок і можливість відчувати власну компетентність. сприяють розвитку впевненості у собі та готовності приймати нові виклики [6].

У контексті формування здатності до опору позитивна самооцінка виконує декілька взаємопов'язаних функцій. Насамперед вона підтримує віру особистості у власну ефективність і тим самим підвищує готовність до активного подолання труднощів. Крім того, позитивна самооцінка сприяє емоційній стабільності, підтримує навчальну мотивацію, знижує ризик формування безпорадності та забезпечує відкритість до нового досвіду. Завдяки цьому навіть складні життєві ситуації сприймаються не як свідчення власної неспроможності, а як завдання, що можуть бути розв'язані шляхом мобілізації особистісних ресурсів [1; 6].

Найповніше роль позитивної самооцінки проявляється у взаємодії з іншими компонентами моделі. Вона посилює вплив резильєнтності, оскільки впевненість у власних можливостях полегшує відновлення після невдач; підтримує психологічну гнучкість, сприяючи готовності випробовувати нові способи розв'язання проблем; поглиблює ефект позитивного мислення через формування оптимістичних очікувань щодо майбутнього; а також зміцнює внутрішній локус контролю, посилюючи відповідальність за власні рішення й поведінку. Таким чином, позитивна самооцінка не лише виступає окремим психологічним ресурсом, а й інтегрує дію інших компонентів у цілісну систему.

Отже, позитивна самооцінка є інтегративним психологічним чинником формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності. Завдяки цьому позитивна самооцінка підтримує впевненість особистості у власній спроможності ефективно використовувати наявні психологічні ресурси, сприяє активній життєвій позиції та створює передумови для конструктивної адаптації й безперервного особистісного розвитку.

Узагальнення представлених теоретичних положень дає підстави стверджувати, що здатність школярів до опору в умовах невизначеності формується внаслідок системної взаємодії особистісних ресурсів. Це дає підстави розглядати її як інтегральну психологічну характеристику, а представлену модель – як структурно-функціональну систему, що відображає механізм її формування.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності

Логіка моделі ґрунтується на послідовності психологічних процесів. Резильєнтність забезпечує психологічну стійкість особистості, психологічна гнучкість сприяє адаптації до мінливих умов, позитивне мислення формує конструктивну інтерпретацію життєвих подій, внутрішній локус контролю підтримує розвиток активної суб'єктної позиції, а позитивна самооцінка інтегрує дію інших психологічних чинників, зміцнюючи впевненість особистості у власних можливостях.

Відображення зазначених взаємозв'язків покладено в основу структурно-функціональної моделі формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності (рис. 1).

Представлена модель відображає механізм взаємодії визначених психологічних чинників формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності. Їх узгоджене функціонування забезпечує ефективну адаптацію до змін, підтримання психологічного благополуччя, розвиток активної суб'єктної позиції та особистісний розвиток. Модель може слугувати теоретичною основою для подальших емпіричних досліджень і розроблення програм психологічного супроводу школярів.

Висновки. Узагальнення результатів теоретичного аналізу дає підстави констатувати, що проблема формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності набуває особливої актуальності в сучасних соціальних реаліях, позначених воєнними викликами, трансформацією освітнього середовища та зростанням психологічного навантаження. Аналіз сучасних психологічних підходів показав, що поняття резильєнтності, життєстійкості, психологічної гнучкості, толерантності до невизначеності, самоефективності та локусу контролю відображають окремі аспекти адаптивного функціонування особистості, однак не забезпечують цілісного розуміння психологічних механізмів, які визначають здатність школярів ефективно діяти в умовах тривалої невизначеності.

У дослідженні обґрунтовано доцільність розгляду здатності школярів до опору як інтегральної психологічної характеристики, що формується в результаті системної взаємодії взаємопов'язаних особистісних ресурсів. До провідних психологічних чинників її формування належать резильєнтність, психологічна гнучкість, позитивне мислення, внутрішній локус контролю та позитивна самооцінка. Їх узгоджене функціонування забезпечує ефективну адаптацію школярів до умов невизначеності, підтримання психологічного благополуччя, розвиток активної суб'єктної позиції та готовність до конструктивного подолання сучасних викликів.

Наукова новизна дослідження полягає у розробленні структурно-функціональної моделі формування здатності школярів до опору в умовах невизначеності та теоретичному обґрунтуванні її як інтегральної психологічної характеристики. Запропонований підхід розширює теоретичні уявлення про психологічні механізми адаптації школярів і створює підґрунтя для подальших емпіричних досліджень, розроблення психодіагностичного інструментарію та програм психологічного супроводу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною перевіркою запропонованої моделі, встановленням характеру й сили взаємозв'язків між її структурними компонентами, а також розробленням і психометричною перевіркою психодіагностичного інструментарію для оцінювання рівня сформованості здатності школярів до опору в умовах невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна : монографія. Київ-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734177/1/War_Kids_2022_VL_Zlyvkov_ok.pdf

2. Курова А.В. Ситуація невизначеності у парадигмі сучасних викликів суспільства. *Науковий* вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія». 2021. Вип. 4. С. 51–55.

3. Лазос Г.П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26–64. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716873/1/Lazos_APP_V3N14_2018.pdf

4. Лісова Л.І., Салюк М.А. Характеристики самоефективності та локусу контролю особистості як предиктори стресостійкості. *Науковий* вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2016. Вип. 1(1). 59–64.

5. Предко В. Психологічні особливості взаємозв'язку життєстійкості та локусу контролю учасників освітнього процесу під час війни. *Науковий* часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Вип. 21 (66). 2023. С. 70–76. https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41290/Predko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Терещенко Л.А., Кесьян Т.В. Формування та розвиток у школярів особистісних рис, що сприяють здатності до опору в умовах невизначеності. Психологічна підтримка освітніх стратегій особистості в умовах невизначеності : збірник наукових праць / за наук. ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. С. 26–49. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746030

7. Чиханцова О.А. Розвиток резильєнтності особистості в ситуаціях невизначеності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Т. 34 (73). № 1. 2023. С. 35–40.

8. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York *: Freeman*, 1997. 604 p.

9. Dray J. et al. Systematic Review of Universal Resilience-Focused Interventions Targeting Child and Adolescent Mental Health in the School Setting. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. 2017. Vol. 56. № 10. P. 813–824. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2017.07.780

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890856717311073?utm_source=chatgpt.com

10. Fredrickson B. L. The broaden-and-build theory of positive emotions. Philosophical Transactions of the Royal Society B. 2004. Vol. 359. P. 1367–1377. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/instance/1693418/pdf/15347528.pdf

11. Kashdan T. B. Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. Clinical Psychology Review. 2010. Vol. 30(7). P. 865–878. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.001

12. Llistosella M. et al. Effectiveness of resilience-based interventions in schools for adolescents: A systematic review and meta-analysis. Frontiers in Psychology. 2023. Vol. 14. Article 1211113. https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1211113/full?utm_source=chatgpt.com

13. Maddi S. R. Hardiness: Turning Stressful Circumstances into Resilient Growth. *Springer Science & Business Media*, 2012. 88 p.

14. Masten A. S., Barnes A. J. Resilience in Children: Developmental Perspectives. Children. 2018. Vol. 5(7). Article 98. https://www.mdpi.com/2227-9067/5/7/98

15. Smalyus L., Shavrovska N. Development of flexibility as an integral personality's characteristic. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. Vol. IV (41), Issue 86. P. 76–79. https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Development-of-flexibility-as-an-integral-personalitys-characteristics-Smalyus-L.-Shavrovska-N..pdf

16. Ungar M. Systemic resilience: Principles and processes for a science of change in contexts of adversity. Ecology and Society. 2018. Vol. 23(4). Article 34. https://doi.org/10.5751/ES-10385-230434

17. Vindevogel S. Resilience in the context of war: A critical analysis of contemporary conceptions and interventions to promote resilience among war-affected children and their surroundings. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*. 2017. 23(1), P. 76-84. https://doi.org/10.1037/pac0000214

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.11.2026